

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Ocak 2017, Sayı 223 Ekidir

Sanayinin Sorunları ve Analizleri (XXIV)

Politik risklerde artış, sanayiye
bunaltıyor

POLİTİK RİSKLERDE ARTIŞ, SANAYİYİ BUNALTIYOR

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

2016 yılının ikinci yarısında önemli bir türbülans yaşayan Türkiye ekonomisinde, özellikle imalat sanayisi olumsuz gelişmelerden öncelikle etkilendi ve krize giren ilk sektör oldu. TÜİK'in mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış büyüme verileri, imalat sanayisinin 2016'nın başından itibaren 3 mevsim üst üste küçüldüğünü, dolayısıyla ilk 9 ayın verilerine göre, "resmen" krize girdiğini teyit etmektedir. Küçülmenin özellikle ithal girdi fiyatları artan ana metal sanayisi ve iç talebe dönük dayanıklı tüketim malları sektörlerinde yaşandığı gözlenmektedir.

Büyüme verisi 31 Mart'ta açıklanacak. 2016 son çeyreğinde ise genelde milli gelirin, özel olarak da imalat sanayisi katma değerinin performansının iyi olmadığı bilinmektedir. İmalat sanayisi istihdamı, 2016 Ekim ayında, 12 ay öncesine göre 123 bin azalmıştır. Bu da krizin bir başka yansımasıdır. Türkiye'nin GSYİH'sinin 2016'nın tamamında küçüldüğü, imalat sanayisinde bunun biraz daha derin olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye ekonomisi ve sanayisi 2017 yılına da oldukça olumsuz koşullarda giriş yaptı.. Özellikle iç politikadaki yüksek gerilimin etkisiyle, portföy yatırımcısı "sıcak para", Türkiye'den uzak durmakta, daha çok vur-kaç girişleri yapmaktadır. Buna ek olarak, 213 milyar dolara ulaşan döviz borcu yüküne sahip firmaların açık pozisyon kapatma çabaları ile dövize talep artmakta ve doların fiyatı yükselmektedir. Bunların yanı sıra, irili ufaklı birikim sahiplerinin TL'den uzaklaşarak dövize, özellikle dolara dönüşleri gözlenmektedir. Döviz mevduatının toplam mevduattaki payı yüzde 40'ın altına inmemektedir.

Bu talepler dizisi dışında da doların güçlenmesi ile birleşince dolar fiyatı yılın ilk 15 gününde yüzde 10'ları aşan oranda arttı. Bunu frenlemek için Merkez Bankası'nın bankalara kullandırdığı fonlara dönük uyguladığı örtülü faiz artışı ise, beklenen "yüksek döviz-yüksek faiz" kıskacına ekonomiyi sokmak üzeredir. Bu durum, doların artışına belli bir tempo kaybı getirirse de bu kez faizleri artıracaktır. Yükselen faizler ile tüketici kredi kullanımı azalacağı için iç talep baskılanacak, yatırım cephesinde de en küçük yatırım niyeti bile ertelenecektir. Sonuçta, "Yüksek döviz /yüksek faiz" kıskacına giren ekonomide küçülme kaçınılmaz hale gelecektir.

Türkiye ekonomisi 2017 yılına politikadaki kaosun derinleştiği koşullarda girerken, 2016'da başlayan küçülmenin 2017'de pekişerek sürmesi beklenmektedir.

Bütün bu yaşananların olumlu bir kulvara taşınması ve düşük maliyetlerle bu dönemden çıkılması ise ekonomik önlemlerden çok, politik adımlarla, demokratikleşme rüzgarlarının iklime hakim olmasına bağlı görünmektedir. Ancak bu olursa, Türkiye'nin hem içeride hem dış dünya gözünde politik riskleri azalabilecek ve sermaye trafiğinde, iç dengelerde ve ekonomi aktörlerinin davranışlarında normalleşmeye dönülebilecektir; tersi durum, ödenecek bedelleri daha da ağırlaştıracaktır.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

GİRİŞ

Türkiye'nin politik ve jeopolitik düzeyde biriken riskleri, özellikle Başkanlık odaklı Anayasa değişikliğine gidilerek parlamentonun zayıflatılması ve yetkilerin Cumhurbaşkanlığında toplanması amacını güden siyasi hamlelerin yarattığı kaotik durum, genelde ekonomiyi, özel olarak da sanayiye daraltıyor.

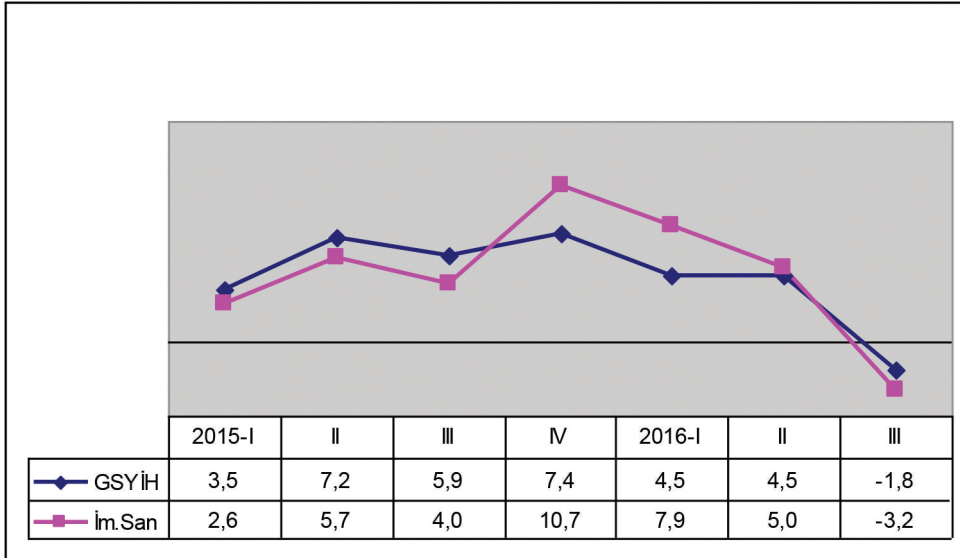
Ekonomide, sanayide baş gösteren küçülme süreci, düzelme yerine, derinleşiyor. Açıklanan veriler ve bazı öncü göstergeler, bu daralmanın artması endişesini doğuruyor. Türkiye'de 2016'nın ikinci yarısında başlayan küçülmenin, 2017'de de sürme riski büyüyor. Bunun hem istihdamı hem gelir bölümünü hem de Türkiye'nin dünyadaki rekabet gücünü önemli ölçüde geriletmesi ihtimali büyüyor. Ekonomik kırılganlıklar kadar politik ve jeopolitik yönetim hataları ve hatadaki ısrarların, toplumsal faturayı daha da büyütmesinden endişe duyuluyor.

KRİZ ÖNCE SANAYİDE

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 3. çeyrek büyüme verisini yeni seri üstünden açıkladı. AB standartlarına uygun olarak yöntemi yenilenen büyüme serisi, ulusal gelirin, eski seri ile hesaplanandan yüzde 20 daha büyük olduğunu öne sürdü. Bu hesaplama yöntemi üstüne tartışmalar süredursun, ekonominin 3. çeyrekteki büyümesi, daha doğrusu küçülmesi de tahminlerin çok üstünde, yüzde 1,8 olarak açıklandı.

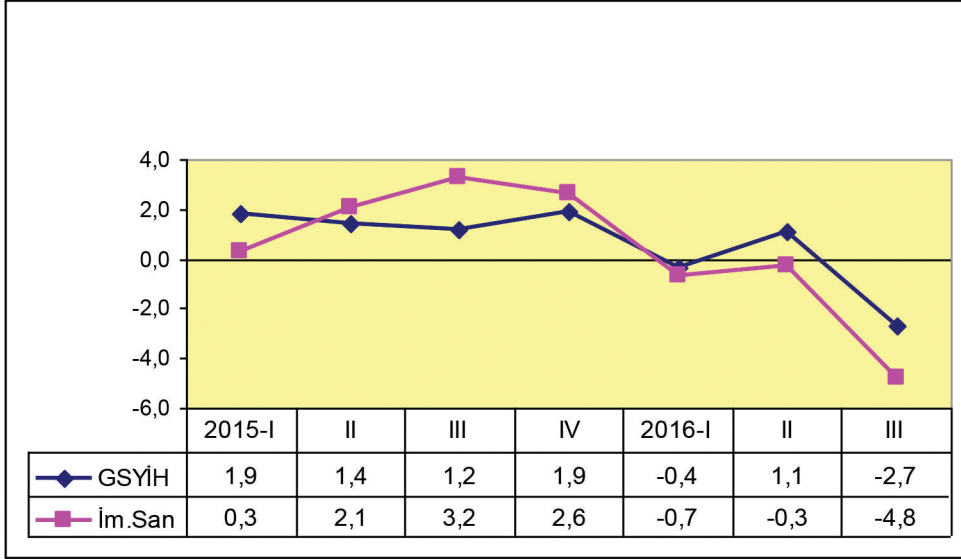
TÜİK verileri, 3. çeyrekte küçülmenin imalat sanayisi özelinde yüzde 3,2'yi bulduğunu, bu anlamda sanayideki gerilemenin, ekonominin bütününden daha derin olduğunu gösterdi.

TÜİK, yeni bir veri açıklamasında daha bulundu. Çeyrekten çeyreğe, mevsimsel ve takvim etkilerinden arınmış biçimde değişim, büyüme, daha doğrusu küçülme ile ilgili bazı ayrıntılar sergilen-di. Bu veriye göre, 2016'nın üçüncü çeyrek küçül-

Grafik 1. GSYİH ve İmalat Sanayinde Büyüme (2009=1000, Çeyrek Yıllar İtibarıyla, %)

Kaynak: TÜİK

Grafik 2. Mevsim-Takvim Etkisinden Arındırılmış (GSYİH ve İmalat Sanayinde KD, %, 2009=100)

Kaynak: TÜİK

mesi, ikinci çeyreğe göre yüzde 2,7'yi buldu. Milli gelirin 2016'nın ilk çeyreğinde de, bir önceki çeyreğe göre yüzde 0,4 küçüldüğü, ikinci çeyrekteki yüzde 1,1 büyümenin ardından üçüncü çeyrekte de yüzde 2,7'lik sert düşüş yaşandığı açıklandı.

Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış verilerin ayrıntıları, daha olumsuz bir görünümü sergiliyor. Ekonominin bel kemiğini oluşturan imalat sanayisinde 3 çeyrektir üst üste küçülme yaşandığı açıklandı. İmalat sanayisi yılın birinci çeyreğinde yüzde 0,7 gerilerken ikinci çeyreğin küçülmesi, birinciye göre yüzde 0,3 olarak gerçekleşti. Esas gerileme üçüncü çeyrekte yaşandı ve 2. çeyreğe göre yüzde 4,8 küçülme görüldü. Bu durum, imalat sanayisinin 2016'da, öteki sektörlerden daha erken krize girdiğini göstermektedir.

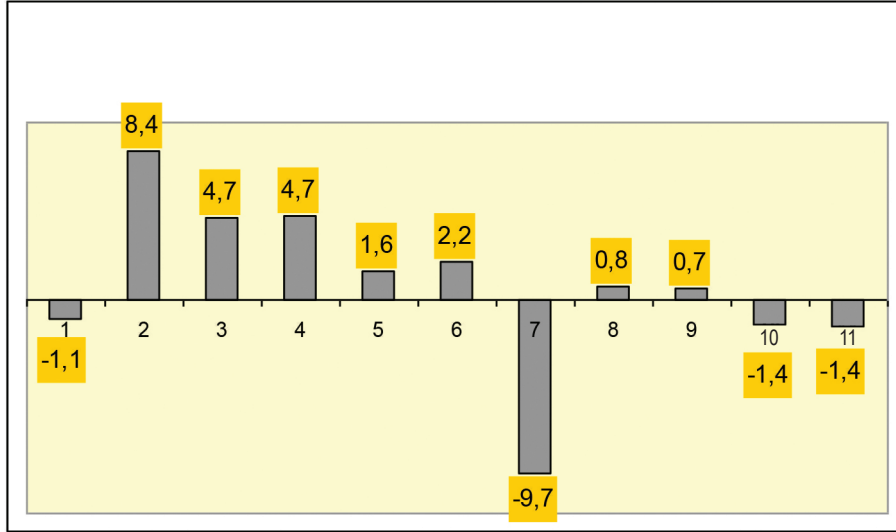
TÜİK, üçüncü çeyrekte, inşaat sektörünün de resesyona girdiğini ve bir önceki çeyreğe göre yüzde 5'e yakın küçüldüğünü açıkladı. TÜİK'e göre, tarım da yine 2016'nın başından beri yüzde 1 dolayında küçülme halinde. Hizmetler sektöründe de yüzde 2'yi bulan ve 2016 başından beri süren bir küçülme var.

İÇ TÜKETİM VE İHRACAT

2016'nın son çeyreğinde ekonomik büyümenin ne olduğuna ilişkin iç tüketim ve ihracat ile ilgili öncü göstergeler, küçülmenin sürmüş olacağına ilişkin işaretler vermektedir.

Büyümenin sürükleyici gücü iç tüketime ilişkin öncü gösterge sayılabilecek perakende satışlar, son aylarda reel olarak gerilemiştir. Gıda ve yakıt dışı tutularak sabit fiyatlarla hesaplanan perakende satışların Ekim ve Kasım aylarının her birinde yüzde 1,4 gerilediği görülmüştür.

İç talepteki iştahsızlığı ortaya koyan perakende satış verilerinin yanında, büyümenin bir diğer kaldıracı dış talebin de olumlu seyretmediği ifade edilmektedir. Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin kayıtları 2016'nın tamamında ihracatın 132 milyar dolarda kaldığını ve 2015'teki 133,5 milyar dolarlık ihracatın yüzde 1,4 gerisine düştüğünü açıkladı. Bu da, büyümeye dış talepten gelebilecek rüzgarın da pek görülmediğini göstermektedir. Üstelik, dolar fiyatının yüzde 20 arttığı 2016'da, kur artı-

Grafik 3. Perakende Satışlarda Değişim (Gıda ve Yakıt Hariç/Ocak-Kasım, 2015-2016, %)

Kaynak: TÜİK

şının ihracatı yeterince motive edemediği görüldü.

Sanayide, ihracatın lideri olan otomotiv sanayisi hem iç talepte hem de ihracatta, sanayiye sırtlayan sektör durumunda .Otomotiv ihracatı 2016'da 24 milyar dolara yaklaşarak 2015 ihracatını yüzde 13 oranında geçti.

İkinci önemli ihracat sektörü hazır giyimde ise 2016'da ihracat, 2015'teki 17 milyar dolarlık performansını aşamadı.

İmalat sanayi ihracatının üçüncü önemli alt sektörü demir ve demir-dışı metallerde ise ihracat gerilemesi yaşandı. Bu dalda 2016 ihracatı, önceki yıla göre 1,1 milyar dolar azaldı ve 15 milyar dolara geriledi, yani yüzde 6,7 azaldı.

İhracatta gerileme gösteren bir diğer önemli sektör kimya sanayisi oldu. Bu dalda 2016 ihracatı 14 milyar doların altına düşerek 2015'e göre yüzde 10'a yakın düştü.

Son üç ayı kapsayan önemli bir gösterge de

Tablo 1. İhracatta Gerileme (2015-2016)

	Milyar Dolar		Değ.
	2015	2016	%
TOPLAM	133,5	131,7	-1,4
SANAYİ	108,9	107,7	-1,1
Taşıt Araçları ve Yan Sanayi	21,2	23,9	12,9
Hazır giyim ve Konfeksiyon	17,0	17,0	0,1
Demir ve Demir Dışı Metaller	16,1	15,0	-6,7
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	15,4	13,9	-9,5
Elektrik - Elektronik	10,5	10,0	-4,6
Tekstil ve Hammaddeleri	7,9	7,9	-1,0
Makine ve Aksamları	5,5	5,3	-4,0
İklimlendirme Sanayii	3,6	3,5	-3,8
Çimento ve Toprak Ürünleri	2,8	2,7	-3,6
Değerli Maden ve Mücevherat	2,6	2,4	-7,4
Halı	2,0	1,9	-4,7
Savunma Sanayii	1,7	1,7	1,4
Deri ve Deri Mamulleri	1,5	1,4	-5,7
Gemi ve Yat	1,0	1,0	-5,6
Diğer Sanayi Ürünleri	0,1	0,1	-4,6
TARIM	20,8	20,2	-2,6
MADENCİLİK	3,9	3,8	-2,8

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi

çeşitli güven endekslerini topluca ifade eden Ekonomik Güven endeksi. Bu endekste Aralık ayında büyük bir çöküş yaşandı. Endeks 70 ile 2012'den bu yana en düşük düzeyine geriledi. Endeks 15 Temmuz'un şokuyla 73'e düşmüş ve daha sonra 88'e kadar yükselmişti, sonra da 70'e düşerek dip seviyesine indi.

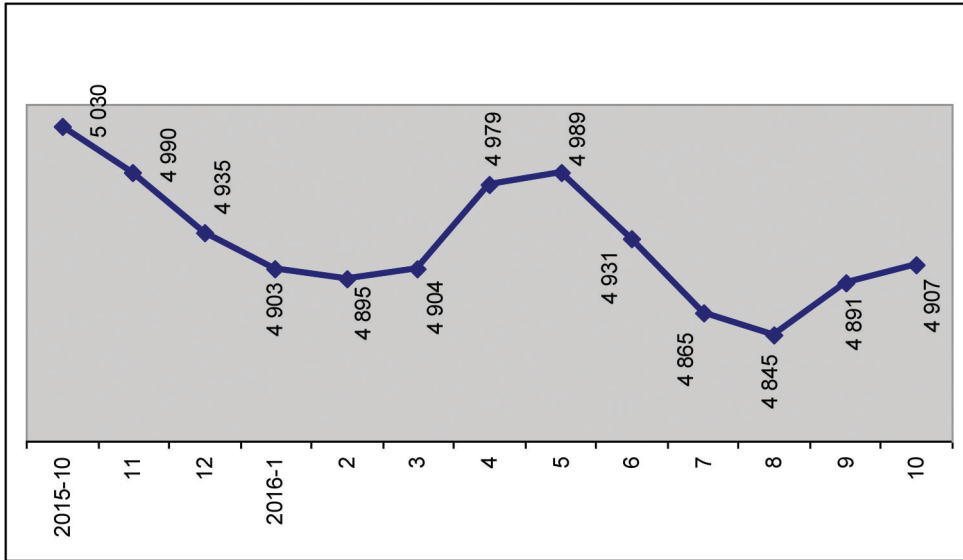
İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

Krizle girişin göstergeleri işgücü verilerinden de izlenebilmektedir. En son açıklanan Ekim 2016 işgücü verileri resmi işsizliğin yüzde 11,8'e çıktığını göstermektedir. Bu, 2014 yılından bu yana en yüksek işsizlik oranıdır. Buna en yakın oran yüzde 11,3'tü. TÜİK'in verilerine göre, Ekim 2016'da resmi işsiz sayısı, bir önceki yılın aynı ayına göre 500 bin artarak 3 milyon 647 bine ulaştı. TÜİK, tarım dışı işsizliği ise yüzde 14 dolayında açıkladı. Genç işsizliğinin yüzde 21'e ulaştığı, ne eğitimde ne de işte olmayan gençlerin toplam genç nüfustaki oranının ise yüzde 24'ü aştığı bildirildi.

Geniş tanımlı işgücü verileri kullanıldığında ise, işgücü içinde sayılmayan ama "İş bulursam çalışırım" diyen 2,4 milyon dolayında bir gayri resmi işsiz daha bulunmaktadır. Bunlar, resmi olanlara eklendiğinde gerçek işsiz sayısı 6 milyonu, gerçek işsizlik oranı da yüzde 18,5'u bulmaktadır.

2015 Ekim ayı istihdamına göre, 2016 Ekim ayı istihdamı 411 bin artmış görünmektedir. Ancak, üretken sektörler tarım ve imalat sanayisinde önemli istihdam azalışları söz konusudur. Bu 12 ayda tarımdaki gerileme 168 bin, imalat sanayisinde 123 bindir. Tarımdaki gerilemeyi mevsimsel olarak anlamak mümkündür ancak imalat sanayisindeki istihdam azalışı, krizin bir başka sonucu olarak değerlendirilebilir.

Özetlemek gerekirse, dolar fiyatının hızlı artışı, daralan iç talebin ve ilerlemeyen ihracatın etkisiyle, 2016'nın son çeyreğinde de tahminen küçülme yaşandı ve ekonomi 2016'yı daralmış olarak kapadı. Böylece Türkiye, "yükselen çevre ülkeleri" arasında, 2016'yı yüzde 3,3 küçülme ile kapattığı tahmin edilen Brezilya ve yüzde 1,2 daralma beklenen Rusya'dan sonra, üçüncü krizdeki ülke durumuna düştü.

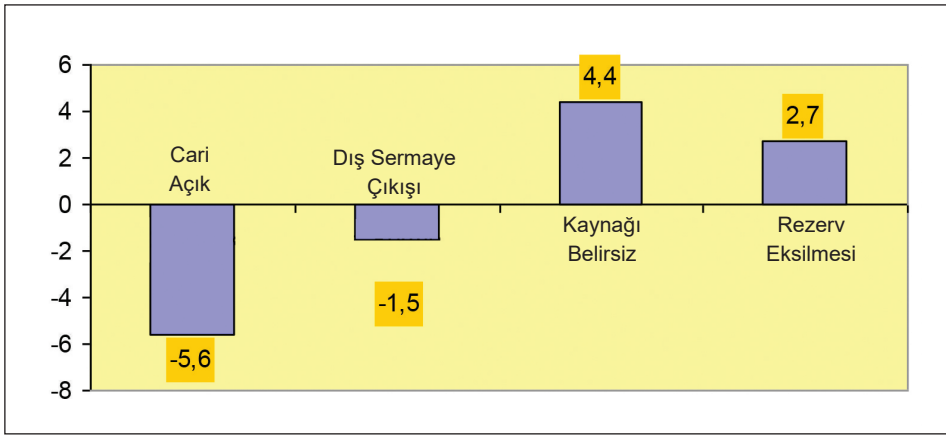
Grafik 4. İmalat Sanayinde İstihdam (Bin Kişi)

2017'YE GİRERKEN

Türkiye ekonomisinin 2017'deki durumu da iç açıcı görünmüyor, alarm veriyor. 2016'dan devralınan sorunların yılın en azından ilk yarısında sürmesi bekleniyor. Sert şirket sarsıntıları, banka çalkantıları, yoğun işsizlik ve gelir erimesi kaçınılmaz görünüyor. Bu öngörüye yol açan etkenlerin başında, Türkiye ekonomisinin dış kaynağa bağımlılığı ve bu kaynağın Türkiye'den uzaklaşmasının

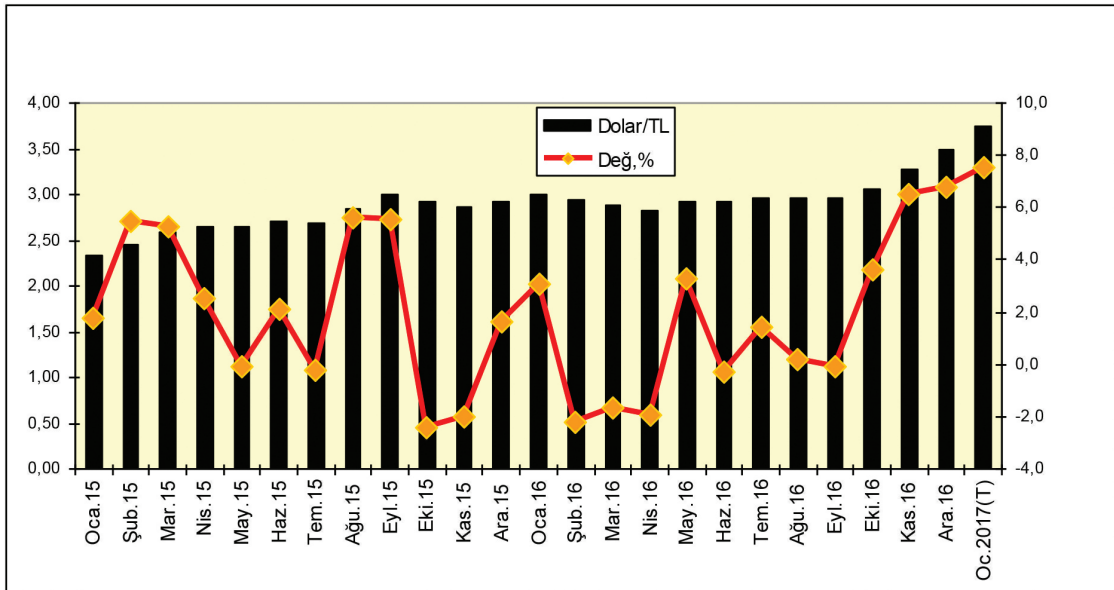
da etkisiyle, dolar fiyatının hızlı yükselişi geliyor.

En son açıklanan ödemeler dengesi verileri, özellikle yılın ikinci yarısında dış kaynak girişinde önemli bir azalma olduğuna işaret ediyor. Eylül-Kasım dönemine ait veriler, 3 ayda cari açığın 5,6 milyar dolara ulaşırken, açığı finanse edecek bir kaynak girişi olmadığı gibi, 1,5 milyar dolarlık çıkış olduğunu göstermektedir. Bu durumda, açığın, "kaynağı belirsiz"(net hata-noksan) kalemden gi-

Grafik 5. 2016 Eylül-Kasım Dönemi: Cari Açığa Kayıt Dışı ve Rezerv Desteği

Kaynak: TCMB Veri Tabanı

Grafik 6. 2015-2016 Yılları Arasında Dolar/TL (Aylık)

Kaynak: TCMB

Tablo 2. 2015-Ocak 2017 Yılları Arasında Dolar/TL (Aylık, %)

Aylar	\$/TL	Değer, \$
Şubat 14	2,29	-
Ocak 15	2,33	1,8
Şubat 15	2,45	5,4
Mart 15	2,58	5,2
Nisan 15	2,65	2,5
Mayıs 15	2,64	-0,1
Haziran 15	2,70	2,1
Temmuz 15	2,69	-0,2
Ağustos 15	2,84	5,6
Eylül 15	3,00	5,5
Ekim 15	2,93	-2,4
Kasım 15	2,87	-2,0
Aralık 15	2,92	1,6
Ocak 16	3,00	3,1
Şubat 16	2,94	-2,2
Mart 16	2,89	-1,7
Nisan 16	2,83	-2,0
Mayıs 16	2,92	3,2
Haziran 16	2,91	-0,3
Temmuz 16	2,96	1,4
Ağustos 16	2,96	0,2
Eylül 16	2,96	-0,1
Ekim 16	3,07	3,6
Kasım 16	3,27	6,5
Aralık 16	3,49	6,8
Ocak 17(T)	3,75	7,6

ren 4,4 milyar dolar ve Merkez Bankası döviz rezervlerinden karşılandığı anlaşılmaktadır.

Eylül-Kasım döneminde 4,4 milyar dolar olan kaynağı belirsiz döviz girişinin yılın 11 ayında 9,6 milyar dolara ulaşması ve 11 ayda 28,6 milyar doları bulan cari açığın üçte birinden fazlasını karşılaması dikkat çekicidir. Bu kaynaktan girişlerin, 2015'te de 9,3 milyar dolar olduğu ve cari açığın yüzde 29'unu finanse ettiği burada hatırlanmalıdır.

Dış kaynak girişinin özellikle yılın ikinci yarısında azalması ve girişin yerini son aylarda çıkışa terk etmesiyle, dolar fiyatında da sert yükselmeler gözlemlendi.

2015 Aralık ayında 2,91 TL olan dolar, 2016 Aralık ayı ortalamasını 3.50 TL'ye yakın kapadı ve 12 ayda yüzde 20'nin üstünde fiyatlandı. Dolar, 2015'te de yüzde 25 pahalalmıştı.

Dolar fiyatı özellikle, Eylül sonrası hızla yükseldi. Derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin notunu "yatırım yapılamaz" ilan etmesi, ABD'de Trump'ın seçimleri kazanması, Avrupa Parlamentosu'nun rejim eleştirileri, canlı bomba eylemleri, Rusya'nın yaptırımlarını değiştirmemesi, "tek adam" rejimine dönük Anayasa değişiklik hamleleri, ülkenin risk birikimini artırınca, sıcak para çıkışı da hızlandı ve dolar yılı yüzde 20 pahalalmış olarak kapadı.

2017'nin ilk 10 gününde ise dolar 3,94 TL'ye kadar çıktı. Bu tırmanış, Merkez Bankası'nın dövize talebi azaltıp hatta döviz bozmaya zorlamak amacıyla, bankalara kullandığı kredilerin faizini 2 puan artırmasıyla, yani "örtülü faizi artırımı" ile kısmen yavaşlansa da dolar, 3.75 basamağına yerleşti.

RİSKTEKİ FİRMALAR

Dolar kurunun daha yılın başlarında 3.75 TL basamağına yerleşmesinin, özellikle yabancı para ile borçlanmış ve döviz açığı olan firmalar için öngörülmüş, hazırlıklı oldukları bir veri olduğu söylenebilir. Bundan dolayı uykuları kaçan birçok büyük firma var. Öyle ki, Merkez Bankası, finans dışı, yani, çoğu sanayi, inşaat, hizmetler sektörlerinde olan firmaların net döviz açığının 2016 Eylül ayı sonu itibarıyla 213 milyar doları bulduğunu açıkladı. Firmalar, özellikle 2010 sonrası hızla borçlanmışlardı. 2009'da 67 milyar dolar döviz yükümlülükleri, 2016'da 213 milyar dolara çıkarak yüzde 218 arttı.

Tablo 3. Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlıkları ve Yükümlülükleri (Milyon USD)

	2002	2009	2016-10
NET DÖVİZ AÇIĞI	-6,5	-66,7	-212,6
YÜKÜMLÜLÜKLER	31,6	147,1	312,4
Nakdi Krediler	26,3	131,9	280,0
Yurt İçinden Sağlanan Krediler	0,6	50,3	183,6
Yurt Dışından Sağlanan Krediler	25,7	81,5	96,4
İthalat Borçları	5,3	15,2	32,4
VARLIKLAR	25,1	80,4	99,8
Mevduat	16,7	57,3	67,1
Menkul Kıymetler	0,1	1,1	0,2
İhracat Alacakları	3,5	9,3	11,6
Yurtdışına Doğrudan Sermaye Yatırımları	4,8	12,7	20,9

Kaynak: Merkez Bankası Veri Tabanı

Doların fiyatının hızlı artışı, özellikle bu tür yükümlülükleri olan şirketleri telaşlandırdı ve dolar talebini kamçıladi. Dolardaki her 1 kuruşluk artış, toplam yükümlülükte 2 milyar TL'lik bir kur zararına yol açtı. Döviz açığı olan şirketler, ödemeyi belki bir gün önce yapmakla çok ciddi bir zarar telafisi elde etme şansı olduğunu düşünerek dolar alımına yöneldi. Örneğin 1 milyar dolar borcu olan bir şirketin, dolar kuru 3.45 TL düzeyindeyken ödeme yapmasıyla, kurun örneğin 3.50'ye çıkması durumunda ödeme yapması arasında tam 50 milyon lira (14 milyon dolar) fark var. Kurun artacağından endişe eden şirketler ödemeyi bir an önce gerçekleştirmek için döviz alımına yöneldiler, bu da kur artışını körükleyen, döviz talebini canlı tutan bir etki doğurdu.

Merkez Bankasının 2016/II *Finansal İstikrar Raporu*'nda döviz borcu bulunan firma sayısının yaklaşık 27 bin olduğu belirtiliyor. Raporla, toplam borcun yüzde 75'inin, 100 milyon lira üstü yabancı para borca sahip 1.114 firmaya ait olduğu ifade ediliyor. Bu firmaların kullandığı tüm yabancı para kredilerin ağırlıklı ortalama vadesinin

7 yılın üstünde olduğuna dikkat çekilen raporda, daha sonra şu görüşlere yer veriliyor:

“Ayrıca toplam yabancı para kredilerinin yüzde 20'sini oluşturan en yüksek montanlarda yabancı para kredi kullanan 30 firma incelendiğinde yatırımların daha çok enerji, havalimanı, otoyol, şehir hastanesi ve telekomünikasyon gibi kamu-özel işbirliği projeleri ile yüksek ihracata sahip otomotiv ve metal sanayi gibi sektörlerde toplandığı gözlenmektedir.”

Bu durumun firmaları kur şoklarına karşı koruduğunun altı bir kez daha çizilerek şöyle devam ediyor:

“Altyapı yatırımlarında büyük oranda devlet hizmet satın alma garantisinin bulunması ve ihracat yoğun sektörlerin döviz riskine karşı korumaya sahip olması, oluşabilecek talep ve kur şoklarına karşı firmalara ek direnç yapılması, finansal risklere karşı şirketlere koruma sağlamaktadır. Bu yatırımlara bağlı alınan borçların zaman içerisinde ödenmesi reel sektör borçluluğunu aşağı çeken bir unsur olacaktır.”

Bu “rahatlatıcı” açıklamaya karşılık, firmaların ihracatlarında gerileme, iç talepteki düşüş, YP yükümlülüğü olan firmalara şimdiden kabus yaşıyor. Dahası, “mega projeler” olarak adlandırılan işleri yürüten firmaların durumunun “devlet garantisi” altında olması da iç rahatlatıcı değil. Çünkü bu kez, devlet maliyesinin YP riskinden payını alması gerçeği var. Bu risk ne kadar? Merkez Bankası bu konu ile ilgili edindiği bilgileri raporunda şöyle paylaşıyor: *“YP kredilerin önemli bir kısmının KÖİ projelerinde toplandığı değerlendirilmektedir. Mevcut durumda KÖİ projeleri kapsamında faaliyet gösteren firmaların YP kredi borcu (...), en geniş varsayımlar altında 46 milyar ABD dolarına ulaşmaktadır. Analizimize göre bu rakamın yaklaşık 31 milyar ABD doları kamu hizmet/ürün satın alma, kiralama veya dolaylı garanti yöntemleriyle kur ve talep risklerine karşı korumaya sahiptir.”*

Daha da endişe verici olan, Merkez Bankası raporundaki “mega projeler” ile ilgili verilerin sağlıksızlığı. Bu veriler, derli-toplu olarak, birinci kaynak olandevlette bulunmadığı için, ikinci kaynaktan, Dünya Bankası’ndan elde edinilmiş. Bu kaynağın veri seti ise, Türkiye’de, Kalkınma Bakanlığı’ndaki verilerle hiç uyuşmamaktadır!

Bir “kara delik tahribatı”nın yaşanması ihtimali, her geçen gün daha da artmaktadır.

SONUÇ OLARAK...

2016 yılının ikinci yarısında önemli bir türbülans yaşayan Türkiye ekonomisinde, özellikle imalat sanayisi olumsuz gelişmelerden öncelikle etkilendi ve krize giren ilk sektör oldu. TÜİK’in mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış büyüme verileri, imalat sanayisinin 2016’nın başından itibaren küçüldüğünü, dolayısıyla ilk 9 ayda “resmen” krize girdiğini teyit etmektedir.

Büyüme verisi henüz açıklanmayan 2016 son çeyreğinde ise genelde milli gelirin, özel olarak da imalat sanayisi katma değerinin performansının

iyi olmadığı ve 2016’da milli gelirdeki büyümenin negatif olma ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir.

Türkiye ekonomisi ve sanayisi 2017 yılına da oldukça olumsuz bir iklimde girmiş bulunuyor. Özellikle iç politikadaki yüksek gerilimin etkisiyle, portföy yatırımcısı “sıcak para”nın çıkışı sürmekte, buna ek olarak döviz borçlusu firmaların pozisyon kapatma çabaları ile dövize talep artmakta ve fiyat yükselmektedir. Bunların yanı sıra, irili ufaklı birikim sahiplerinin TL’den uzaklaşarak dövize, özellikle dolara dönüşleri gözlenmektedir. Bu talepler dizisi dışarda da doların güçlenmesi ile birleşince, dolar fiyatı yılın ilk 15 gününde yüzde 10’ları aşan oranda arttı. Bunu frenlemek için Merkez Bankası’nın bankalara kullandığı fonlara dönük uyguladığı örtülü faiz artışı ise, beklenen “yüksek döviz-yüksek faiz” kısı kacına ekonomiyi sokmak üzeredir. Bu durum, doların artışına belli bir tempo kaybı getirirse de bu kez faizleri artıracaktır. Yüksek faizler ile tüketici kredi kullanımı azalacağı için iç talep baskılanacak, yatırım cephesinde de en küçük yatırım niyeti bile ertelenecek, sonuçta, “Yüksek döviz /yüksek faiz” kısı kacına giren ekonomide küçülme kaçınılmazlaşacaktır.

Türkiye ekonomisi 2017 yılına politikadaki kaosu derinleştiği koşullarda girerken, 2016’da başlayan küçülmenin 2017’de pekişerek sürmesi beklenmektedir.

Bütün bu yaşananların olumlu bir kulvara taşınması ve düşük maliyetlerle bu dönemden çıkılması ise, ekonomik önlemlerden çok, politik adımlarla, demokratikleşme rüzgarlarının iklime hakim olmasına bağlı görünmektedir. Ancak bu olursa, Türkiye’nin hem içeride hem dış dünya gözünde politik riskleri azalabilecek ve sermaye trafiğinde, iç dengelerde ve ekonomi aktörlerinin davranışlarında normalleşmeye dönülebilecektir; tersi durum, ödenecek bedelleri daha da ağırlaştıracaktır.

DIŞARIDAN BORÇLANAN SEKTÖRLER VE SANAYİ

Merkez Bankası, finans sektörü dışında döviz açığı olan firmaların net yükünün 213 milyar dolar olduğunu açıklarken bir başka istatistiğinde reel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredilerin 96 milyar dolar dolayında olduğunu belirtmektedir. Özel sektörün yurtdışından sağladığı uzun vadeli borçların dökümü, sanayinin ne kadar yükümlülük altında olduğuna dair bazı ipuçları vermektedir. Merkez Bankası verilerine göre, özel sektörün dışarıdan uzun vadeli borçlanmaları 2003 yılında 29 milyar dolar gibi mütevazı bir düzeyde iken izleyen yıllarda hızla arttı ve 2016 sonuna doğru 206 milyar dolara yaklaştı. Bu borç yükünün 106 milyar dolarını bankacılık kesimi yapmıştı. Geriye kalan 100 milyar dolara yakın kısmı ise reel sektördü. Bunların içinde sanayi firmaları 38 milyar dolarlık bir borç yüküne sahip görünüyor. Yani reel sektörün dışarıdan borçlanmalarının yüzde 38'ini sanayi firmaları yapmış durumda.

Geniş anlamda sanayinin bu 38 milyar dolarlık borç yükünün detaylarına bakıldığında enerji sektörünün 10 milyar dolar ile ilk sırayı aldığı görülüyor. İnşaatın ise 11 milyar dolarlık borç yükü olduğu dikkat çekiyor. Ama en çok borç kullanan firmaların "mega projeler"i de üstlenen ulaştırma-haberleşme firmaları olduğu gözleniyor.

24 milyar dolarlık dışarıdan borçlanan imalat sanayindeki firmalardan alt sektör olarak gıda-içki, otomotiv ve bilgisayar imalatı ile Tüpraş'ın önde geldikleri görülüyor. Ana metal ve tekstil sektörlerinin her birinin de 3 milyar dolarlık dış kredi kullandıkları anlaşılıyor.

Tablo 4. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı (Milyar ABD Doları)

	2002	2016-11
TOPLAM	29,2	205,7
FİNANS KURULUŞLARI	6,9	106,4
SINAI SEKTÖRLER	13,1	37,9
İmalat Sanayisi	7,8	24,1
Elektrik, Gaz, Üretimi ve Dağıtım	4,2	10,1
Madencilik ve Taşocakçılığı	0,4	3,7
Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı	1,2	3,9
Ulaşım Araçları İmalatı	1,2	3,4
Bilgisayarların, Elektrik-Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	0,7	2,8
Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol	0,3	2,7
Ana Metal ve Fabrik. Metal Ürünleri(Makine Teçhizat Hariç)	1,1	2,7
Tekstil ve Giyim Eşyaları İmalatı	1,2	2,6
Kimyasal Ürünler- Temel Eczacılık	1,0	1,7
Mobilya İmalatı ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalat	0,0	1,4
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	0,2	1,0
Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı	0,2	0,8
Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı Kayıtlı Medyanın Basılması	0,5	0,5
Makina ve Teçhizat (Başka Yerde Sınıflandırılmamış) İmalatı	0,2	0,3
Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	0,1	0,2
Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	0,0	0,1
Su Temini, Kanalizasyon Faaliyetleri	0,7	0,0
HİZMETLER SEKTÖRÜ	9,1	60,9
Ulaştırma ve Depolama	1,1	19,2
İnşaat	1,3	10,9
Bilgi ve İletişim	2,9	8,3
Gayrimenkul Faaliyetleri	0,2	5,2
Diğer Hizmet	3,7	17,3
TARIM SEKTÖRÜ	0,1	0,5

Kaynak: TCMB

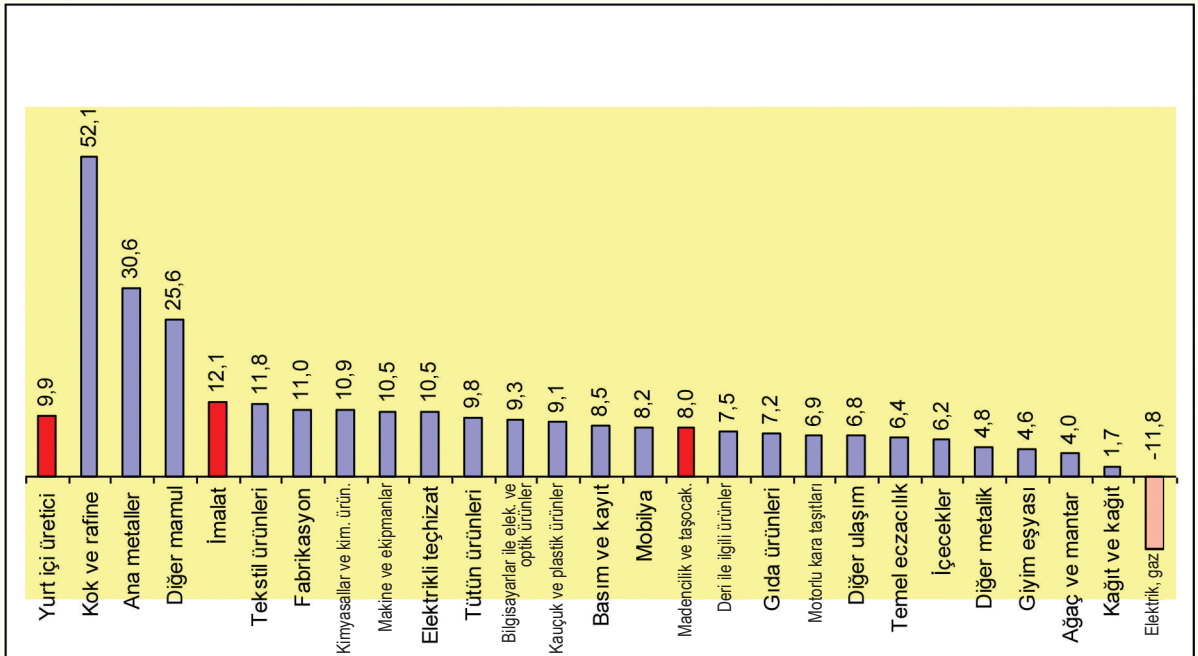
2016'DA SANAYİ ÜRÜN FİYATLARI

2016 yılında tüketici fiyatları yıllık yüzde 8,5 artarken Yurtiçi Üretici fiyatları ya da sanayi üreticisinin fiyatları yüzde 9,9 artış gösterdi. Birçok sanayi ürünü fiyat artışında, dolarda hızlı artış ve emtia fiyatlarının dünyada yeniden yükselmesi etkili oldu.

Tüketici fiyatları optiğinden bakılınca, gıda ürünlerinde yıllık enflasyon, "işlenmemiş gıda" kaynaklı olarak yükseldi. Enerji grubu yıllık enflasyonundaki artış, döviz kuru ve petrol fiyatlarındaki yükselişe bağlı olarak sürdü. Bunun yanında, alkol ve tütün ürünlerine yönelik olmak üzere yapılan vergi bindirmeleri de enflasyonu tırmandırdı. Bu dönemde Türk lirasındaki değer kaybının etkisiyle çekirdek enflasyon göstergelerinin yıllık enflasyonu ve ana eğilimi yükselttiği görüldü.

Mevsimsellikten arındırılmış verilerle enflasyonun üç aylık ortalamalara göre ana eğilimi incelendiğinde, çekirdek enflasyon göstergelerinde belirgin bir bozulma gözleniyor. Bu sonuçta, Türk lirasındaki değer kaybına bağlı olarak temel mal grubu ana eğiliminde gözlenen yükseliş belirleyici olurken hizmet grubu ana eğilimi bu dönemde nispeten yatay seyretti.

Yurt içi üretici fiyatları Yİ-ÜFE ya da sanayici fiyatları optiğinden bakıldığında ise 2016'da yıllık enflasyonun 3,5 puan yükselerek yüzde 9,9'u bulduğu gözlemlendi. Bu artışta, Türk lirasındaki değer kaybına ek olarak uluslararası petrol fiyatlarındaki yükseliş etkili oldu. Yıllık enflasyon imalat sanayisinde yüzde 12,1'e, petrol ve ana metal hariç imalat sanayisinde ise yüzde 8,5'a yükseldi.

Grafik 7. Sanayicinin 2016 Ürün Fiyat Artışı (Yİ-ÜFE, %)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

İthal girdi fiyatlarındaki yükselme ve dolar kurunda yıllık yüzde 20'yi bulan yükselmeye bağlı olarak imalat sanayindeki ortalama artışlar yüzde 12'yi buldu ve geniş anlamda sanayi ürün fiyatlarındaki yıllık yüzde 9,9 puanlık artışı 2,3 puan geride bıraktı.

İmalat sanayi içinde ise kok ve petrol rafinajında fiyatlar yüzde 50'leri aştı. Taş kömürü, kok, metal cevherindeki yüksek fiyat artışlarına bağlı olarak demir-çelik başta olmak üzere ana metallerde de fiyatlar yüzde 30'un üzerinde arttı.

En düşük fiyat artışları giyim sanayinde (yüzde 4,6), ağaç ve kağıt endüstrisinde oldu. Sanayinin alt dalı olarak elektrik ve gaz fiyatlarında ise üretici fiyatları 2015'e göre yüzde 12'ye yakın düşüş gösterdi.

2015'te yüzde 25, 2016'da ise yüzde 20 pahalanan dolar fiyatı ve başta petrol-gaz olmak üzere artan emtia fiyatlarını girdi olarak kullanan birçok sanayi alt sektöründe, 2017'de fiyat artışlarının çift haneyi bulması kaçınılmaz görünüyor.

YENİ VE ESKİ SERİYE GÖRE, SANAYİDE BÜYÜME:1998-2015

Kısa adı TÜİK olan Türkiye İstatistik Kurumu, milli geliri hesaplamada yöntem değişikliğine gitti ve AB normlarına uygun bir yöntemle milli geliri yeniden hesaplamaya başladı. Bu tarihe kadar, 1998'i baz alarak yapılan enflasyondan arındırma işlemleri, yeni yöntemle 2009 baz alınarak yapılmaya başlandı. Veri kaynakları değiştirildi. Bazı tanım değişikliklerine gidildi. Sonuçta, yeni seri ile hesaplanan milli gelir, eski yöntemle yapılandan yüzde 20'ye yakın daha fazla çıktı. Yani, yeni hesap yöntemiyle Türkiye'nin milli gelir pastası beşte bir oranında arttı.

Dolar üstünden 2011'e kadar eski seri ile yenisi arasındaki fark yüzde 5-8 arasında iken, 2015'te yüzde 20'ye yaklaşması dikkat çekmektedir. 2015'te eski seriye göre 724 milyar dolar olan Türkiye'nin milli geliri, yeni seri ile 861 milyar dolar olarak açıklandı. Bu, eski seriye göre yüzde 20'ye yakın bir artış demek. Nüfusa oranlandığında ise eski seride 2015'te 9 bin dolar dolayındaki kişi başına gelir, yeni seri ile 11 bin dolar dolayına çıkmış görünüyor.

Yeni seri ile, milli gelir pastası yeniden ölçülüp değerlendirildiği gibi, üretim yöntemine göre sektörlerin payları yeniden ölçüldü ve yıldan yıla büyüme hızları da farklılaştı. TÜİK'in yeni seri milli gelir hesaplarına göre, imalat sanayisinin toplam GSYİH'deki payı 2015'te yüzde 16,7 olarak ölçüldü. Oysa eski seride bu oran yüzde 15,6 idi. Yani, yeni seri, imalat sanayisinin eski seride eksik ölçüldüğü kanısında. Yine de yeni seri de 2000 öncesi yüzde 20'lerle ölçülen imalat sanayisi payının, 2000 sonrası düştüğünü, yüzde 17-18 bandına indiğini ifade ediyor. Eski seri bunun 15-16 bandına indiği iddiasındaydı.

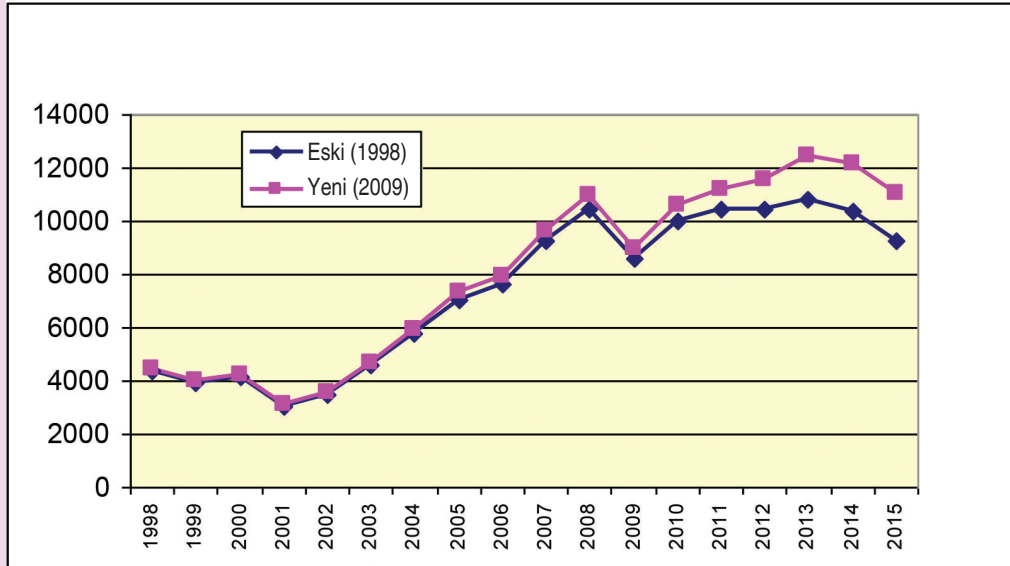
Eski seride "sabit fiyatlarla", yeni seride de "zincirlenmiş hacim endeksleriyle" hesaplanan değerler, (enflasyondan arındırılmış değerler) birbirine oranlanınca gerçek büyüme hızına ulaşıyor.

TÜİK'in yeni serisi, büyüme hızlarının eski yöntemle yeterince saptanamadığı, büyüme hızının daha yüksek olduğu kanısında. Bunun devamı olarak imalat sanayisinin büyüme hızları da, yeni seride, eski seriden daha yüksek çıkmış durumda.

Tablo 5. 1998 ve 2009 Yılları Arasında Bazlı Kişi Başına Gelir (GSYİH Büyüklükler ve Farklar, \$)

	Kişi Başı GSYH. (1998 Baz /\$)	Kişi Başı GSYH. (2009 Baz /\$)	Nüfus (Milyon)	1998 Bazlı GSYİH (Milyon \$)	2009 Bazlı GSYİH (Milyon \$)	Fark, (Milyon, \$)	Fark (%)
1998	4 338	4.442	62,5	270.947	277.468	6.522	2,4
1999	3 907	4.003	63,4	247.544	253.622	6.079	2,5
2000	4 129	4.229	64,3	265.384	271.768	6.383	2,4
2001	3 019	3.084	65,2	196.737	200.999	4.261	2,2
2002	3 492	3.581	66	230.492	236.336	5.844	2,5
2003	4 565	4.698	66,8	304.899	313.774	8.875	2,9
2004	5 775	5.961	67,6	390.385	402.950	12.565	3,2
2005	7 036	7.304	68,4	481.500	499.877	18.377	3,8
2006	7 597	7.906	69,3	526.431	547.834	21.403	4,1
2007	9 247	9.656	70,2	648.755	677.439	28.685	4,4
2008	10 444	10.931	71,1	742.091	776.640	34.549	4,7
2009	8 561	8.980	72	616.705	646.895	30.189	4,9
2010	10 003	10.560	73,1	731.610	772.367	40.757	5,6
2011	10 428	11.205	74,2	773.976	831.691	57.716	7,5
2012	10 459	11.588	75,2	786.281	871.123	84.842	10,8
2013	10 822	12.480	76,1	824.047	950.351	126.304	15,3
2014	10 395	12.112	77,2	802.269	934.855	132.587	16,5
2015	9 257	11.014	78,2	724.068	861.467	137.399	19

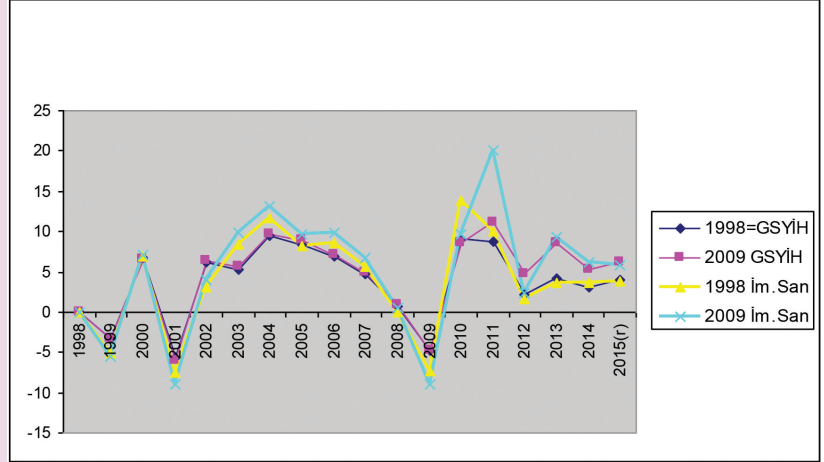
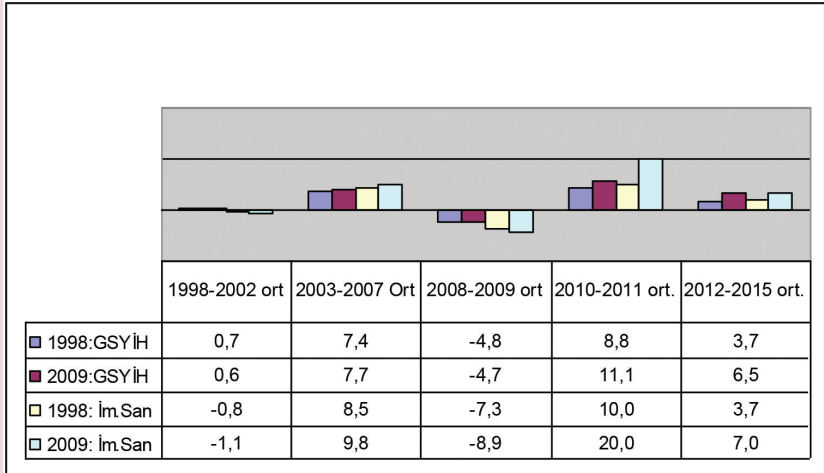
Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Grafik 8. Eski ve Yeni Seriyeye Göre Kişi Başına Gelir (1998-2015, \$)

Tablo 6. İmalat Sanayisinin Milli Gelirdeki Payı (%)

	Yeni 2009=100	Eski 1998=100
1998	22,3	23,6
1999	20,1	21,6
2000	18,8	19,9
2001	17,8	18,9
2002	16,9	17,6
2003	17,1	17,6
2004	16,9	17,2
2005	16,9	17,1
2006	17,1	17,1
2007	16,8	16,7
2008	16,3	16,0
2009	15,2	15,1
2010	15,1	15,5
2011	16,5	16,1
2012	15,9	15,5
2013	16,2	15,3
2014	16,8	15,8
2015	16,7	15,6

Grafik 9. Eski ve Yeni Seride GSYİH ile İmalat Sanayisi Büyüme Hızları (1999-2015, %)**Grafik 10.** Eski ve Yeni Serilerde GSYİH ile İmalat Sanayi Büyüme Oranları (Dönemsel Ortalamaları, %)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Yeni seriye göre, özellikle 2009 sonrası büyüme hızları hem genelde hem de imalat sanayisi için daha yüksek.

Eski seride 20120-2015 dönemi ortalama büyüme hızı yüzde 3,7 olarak belirlenmiş ve düşük büyüme temposuna girildiği yorumu yapılırken yeni seri, tersine 2012-2015 döneminde GSYİH'nın yıllık ortalama yüzde 6,5 büyüdüğünü, bu dönemde imalat sanayisi yıllık ortalama büyüme oranının da yüzde 3,7 değil, yüzde 7 olduğunu ifade etmektedir.

2016 için ise tahmin, GSYİH'de büyümenin yüzde 1'i pek aşmayacağı, imalat sanayisinde ise büyüme yerine küçülme görüleceği şeklindedir.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr/bulten>

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni
Ocak 2017
Sayı 223 Ekidir
MMO Adına Sahibi
Ali Ekber ÇAKAR
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Basımevi
Ankamat Matbaacılık San.
Limited Şirketi
Gülyüz Sanayi Sitesi
30. Cad. 538. Sokak
No: 60 İvedik / ANKARA
Tel: (0312) 394 54 94-95

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mno@mno.org.tr
basin@mno.org.tr